

АКТУАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ ОСОБИСТОСТІ ЯК РЕЗУЛЬТАТ СУБ'ЄКТНОЇ АКТИВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВИКЛАДАЧА

Потреба в саморозвитку, самоактуалізації "запускає" процес сутнісного самовизначення, який насамперед залежить від внутрішнього потенціалу особистості як прояв інтенції бути самим собою. Людина як суб'єкт власного життя здійснює самотрансценденцію від субстанціальних інтуїцій суб'єктного ядра до логічно впорядкованої сукупності відповідних суб'єктних механізмів психічної активності: самозапитування, самооцінювання, самопокладання, самопотенціювання, самовизначення, самоактуалізації [6]. Саме в суб'єктності криється потенціал людської творчості і творення себе самого і свого оточення, і від того, як будуть розкриватися властивості особистості, залежить шлях людини до професійної майстерності як вищого рівня прояву професійної творчості.

Отже, розвиток майбутнього викладача – суб'єкта проходить у напрямку від "формальних" до "змістово-сміслових" цінностей і цілей. Особистість здебільшого проявляється у вчинках як суттєвих формах прояву особистості. Саме вчинок майбутнього викладача – суб'єкта виступає втіленням власних переживань, відповідальності за їх реалізацію, що є ознакою зрілості суб'єкта. Саме це спонукає студента до відповідальних вчинків. У такого студента – майбутнього фахівця "професійна творчість" нерозривна з творчою життєдіяльністю загалом. Усе це можливо тоді, коли студент стане суб'єктом психічної активності – при такому психічному стані, який виражає активність особистості на рівні свободи, творчості, свідомої діяльності.

Дослідження вчених - Т. Анісімової, В. Кудіна, В. Луканіна, В. Мануйлова, В. Маслак, А. Мелешинек, Е. Нероба, Н. Ничкало, О. Озерської, В. Приходько, В. Сенашенко, К. Adams, В. Kwiatkowska-Kowal [5] - дозволяють констатувати, що зміст освіти у вищих навчальних закладах за рубежом і країнах СНД, є багатоглибкою професійною освітою, яка визначає самоцінність майбутнього фахівця, його право на суб'єктивність сприйняття соціально-професійних уявлень оформлення власних смислів у цінності і ствердження їх у продуктивній діяльності, що приводить до формування творчої суб'єктної позиції.

Науковці (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, Г. Балл, І. Бех, О. Бондаренко, М. Боришевський, Б. Братусь, Ю. Долінська, Л. Коган, Д. Леонтьєв, В. Муляр, О. Орлов, О. Скрипченко, Л. Сохань, В. Татенко) розглядають індивіда як самоактуалізуючу особистість з розвинутою суб'єктністю, здатною до самовияву, активного суб'єкта власної життєдіяльності, життєтворчості [4].

Метою статті є визначення сутності і системоутворювальної ролі суб'єктивності у творчому професійному потенціалі як якості особистості.

Професійна підготовка майбутнього фахівця розуміється як процес – "сходження до суб'єктності студента" (М. Каган), "безперервне становлення цілісності особистості суб'єкта" (М. Сергеев), "надання студентіві можливості самореалізуватися" (Л. Мігіна) [3], характер і закономірності протікання якого обумовлені онтологічними особливостями становлення студента як суб'єкта, що ґрунтується на двох процесах – осмисленні (наділення цінностей смислами) і усвідомленні (формування смислів у цінності), які й складають педагогічну самосвідомість.

Система ціннісно-сміслових ставлень майбутнього фахівця до соціокультурного оточення, самого себе й своєї діяльності зумовлює його сьогодишнє та прийдешнє професійне буття і має діяльнісно-стверджувальну суб'єктну природу – це його суб'єктна активність, що є основою творчої позиції. Це можливо тоді, коли студент стане суб'єктом психічної активності, це такій психічний стан, який виявляє активність особистості на рівні свободи, творчості, свідомої діяльності, що лежить в основі концепції трансцендентної педагогіки (Ю. Азаров) [1].

Сфера трансцендентної педагогічної реальності передбачає існування високих власних цілей, для здійснення яких потрібна самокреативність особистості, що означає прийняття рішення щодо перетворення своїх цілей відповідно власного інтелекту, духу, волі, відчуття, переживання, які не можна обрати, знайти, їх потрібно вистраждати, вносити в собі, пережити (О.Гумєнюк) [2]. Такі засоби є індивідуальними, особистими і тому унікальними та єдиними. Переживання, пошук здійснюється через самоактуалізацію, що є насамперед самовизначенням смислів діяльності, поведінки, всього життя студента. Трансцендентна педагогічна реальність є контекстом професійної рефлексії, що сприяє прийняттю (переживанню) цінностей (професійних). Вибір – це компонент ціннісного механізму в ланцюжку: пошук – оцінка – вибір – проєкція. Вибір завжди звернений у сьогодення, він переддень дії. Це перехід від слова через оцінку до вчинку. Вибір – це одиничний акт, елемент, "кіпінка" безперервного процесу професійно-творчого самовизначення як передумови творчої самореалізації [2].

Погоджуючись із цим, ми інтерпретуємо професійну підготовку як самостановлення студента, знаходження ним себе, свого професійного образу – неповторної креативної індивідуальності, у процесуальній динаміці якого виокремили такі фази: передстановлення, самостановлення і співстановлення. "Становлення" відображає суттєву форму прояву особистості (В. Роменець) [3], характеризуючи особистість як творчого суб'єкта, а відповідні префікси (перед -, само -, спів -) виділяють із семантичного поля різні аспекти суб'єкта креативного буття. При цьому перший аспект задає професійно-педагогічні смисли (ставлення до творчої педагогічної діяльності), їх результативні характеристики, другий – відображає образ педагогічного буття (професійно-творча позиція), що є предметом і цільовою характеристикою професійної підготовки, а третій (співстановлення) – зміст і механізм освітньої діяльності.

Отже, процес розвитку людини й вплив індивідуальних особливостей індивіда (індивідуальності індивіда) на формування особистості й становлення індивідуальних особливостей особистості (індивідуальності особистості), вплив на формування особистості як суб'єкта професійної діяльності сприяють становленню індивідуальних особливостей та індивідуального результату професійної діяльності, що дозволяє говорити про креативну індивідуальність майбутнього фахівця [6].

Креативна індивідуальність майбутнього фахівця – це особлива форма буття окремого студента, в межах якого він живе й діє як автономна, унікальна й неповторна біосоціальна система, що зберігає цілісність і тотожність у самій собі. Це форма вираження цілісної, інтеграційної системи, яка водночас є унікальною, одиничною й має індивідуальність форми, яку ми визначаємо особливостями підготовки майбутнього викладача вищої школи до творчої педагогічної діяльності.

Спіраючись на вищезазначене, під самоставленням ми розуміємо процес формування настанов (ціннісно-сміслових ставлень) – це завдання не може бути вирішене у процесі навчання як функціональної підготовки, оскільки потребує діяльності з управління процесом професійно-творчого становлення студента, що включає: освоєння норм професійно-педагогічної діяльності (мотиваційно-ціннісна площина); творчого саморозвитку (креативно-діяльнісна площина); професійно-суб'єктного самоствердження у творчій діяльності (рефлексивно-продуктивна площина), що опікує сферу його перетворювального ставлення до самого себе як індивіда, індивідуальності, особистості, суб'єкта педагогічної діяльності, а також відповідних їм функцій. У цьому визначенні звернемо увагу на комплекс настанов: самопереосмислення, що зумовлює зародження нових потреб у змінах своєї особистості та діяльності на підставі усвідомлення її наявних професійних (інтелектуальних, освітніх, комунікативних, емоційно-вольових, творчих) ресурсів, невикористаних резервів і нових потенційних можливостей з подолання причин реальних утруднень, проблем; самовизначення, що зумовлює вибір способів зміни особистісних можливостей і конструктивного розв'язання значущих професійних проблем з урахуванням індивідуального досвіду, а також через пошук шляхів і нововведень для задоволення нових потреб у своїй прогресивній самозміні; самоактуалізація, що зумовлює практичне втілення змін своєї особистості та діяльності через прийняття нових цілей як керівництва до дії, контролю змісту самозмін і показників їх результативності, коректування умов здійснення самозмін задля уникнення можливих негативних наслідків.

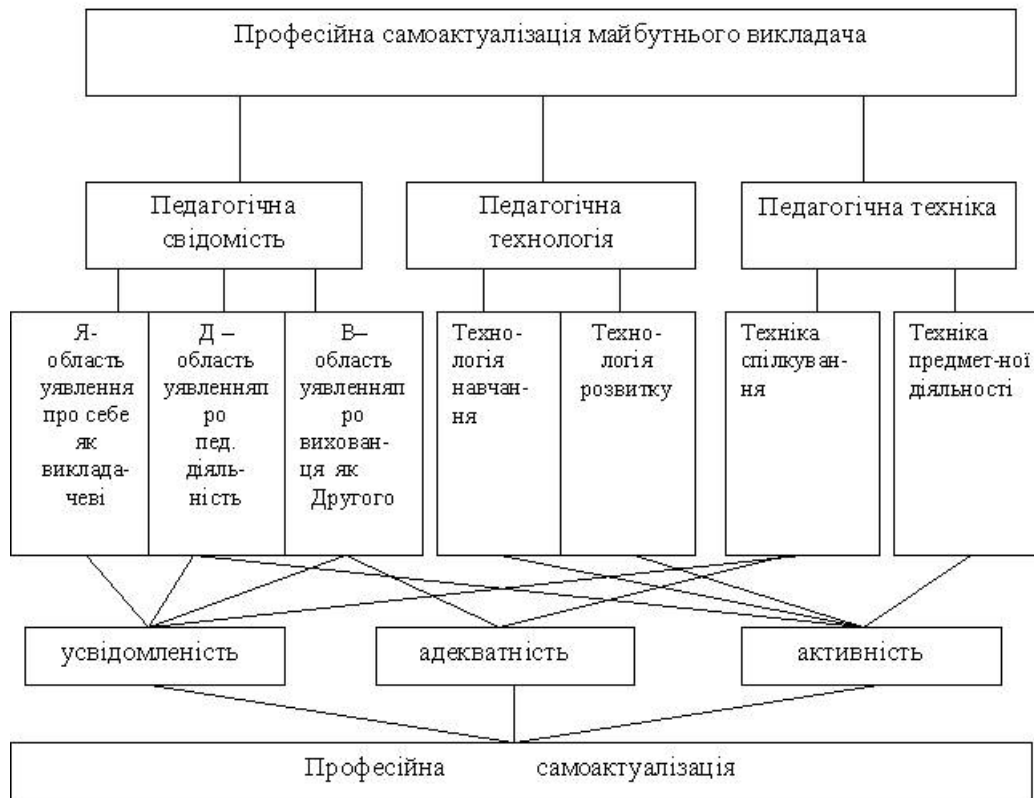

Схема 1. Професійна самоактуалізація майбутнього вчителя

Розглядаючи самоактуалізацію в контексті підготовки студентів магістратури до педагогічної діяльності, ми виділяємо поняття "професійна самоактуалізація", що трактується багатьма дослідниками [1] як реалізація можливостей (індивідуальних особливостей) індивіда в професійно-педагогічній діяльності. У дослідженні розглядається професійна самоактуалізація майбутнього вчителя вищої школи як процес, спрямований на усвідомлення власних професійно значущих індивідуально-креативних особливостей, адекватний і активний прояв їх у навчальній, квазіпрофесійній і навчальній професійно-педагогічній діяльності з урахуванням, вимог, що ставляться майбутнім фахівцем у творчій професійно-педагогічній діяльності.

Зважаючи на те, що професійна самоактуалізація – це діалектичний процес, обумовлений переходом потенційного в актуальне, якісними характеристиками її є: усвідомлення, переосмислення, активність. Графічно структура професійної самоактуалізації майбутнього вчителя може бути представлена в такий спосіб (див. схему 1).

Усвідомлення як процес доведення до свідомості індивіда інформації про себе самого, яка виступає результатом самопізнання і проявляється в самореалізації. При цьому ефективний аспект самопізнання має не менше значення, ніж когнітивний. Переживання особистості мають значення як основа одержання суб'єктивного знання і як основа повного включення в педагогічну діяльність. Оскільки переживання складається також у відображенні динаміки боротьби мотивів, воно виступає як внутрішній сигнал, за допомогою якого усвідомлюється особистісний зміст подій, що відбуваються, здійснюється усвідомлений вибір можливих мотивів у регуляції поведінки особистості (К. Роджерс).

Адекватність розглядається як стан особистості – "стан творчого педагогічного потенціалу", тобто передстановлення, що характеризує її самозародженість; проявляється в самоактуалізації. Активність виступає як власна динаміка особистості й джерело перетворення, підтримки її життєвсмислових зв'язків із довкіллям. Проблема активності особистості безпосередньо пов'язана з вибором і вирішується з погляду продуктивності дій, тобто суб'єктна активність.

Отже, розвиток майбутнього вчителя – суб'єкта проходить у напрямку від "формальних" до "змістово-смыслових" цінностей і цілей.

У даному випадку під професійним потенціалом ми розуміємо внутрішню за джерелом виникнення і креативну за змістом та спрямованістю рушійну силу людини, що виявляє свою сутність у вигляді здатності до самоорганізації перетворюючих змін у сфері внутрішнього світу особистості та професійної діяльності на шляху досягнення її майстерності. При цьому професійна самоактуалізація майбутнього вчителя є "особистісною передумовою ефективної педагогічної діяльності" (А. Линенко), а "психічний стан може переходити в процесі діяльності у властивість, у систему інтегрованих властивостей, у якість особистості" (К. Дурай-Новачкова) майбутнього вчителя [4].

ЛІТЕРАТУРА

1. Азаров Ю. П. Тайны педагогического мастерства / Ю.П.Азаров. – М.–Воронеж, 2004. – 431 с.
2. Гуманюк О. Е. Психология Я-концепции / Гуманюк О. Е. [Монографія]. – Тернопіль: Економічна думка, 2002 – 185 с.
3. Роменець В.А. Суб'єкт психічної активності як предмет історичної психології / В.А. Роменець // Психологія суб'єктної активності особистості. – К.: Інститут психології АПН України, 1993. – С. 81 – 82.
4. Серьожникова Р.К. Креативна самоактуалізація як детермінанта формування педагогічного потенціалу майбутнього вчителя / Серьожникова Р.К. // Наукові праці. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія // 36. наук. праць. – Вип. 1 / Редкол.: Стефаненко П.В.(відповід. ред.) та ін.. – Донецьк, 2007. – С. 8-14.
5. Серьожникова Р.К. Суб'єктність студента як основа формування його творчого професійно-педагогічного потенціалу: матеріали всеук. наук.-прак. конф. ["Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до творчої професійної діяльності"], (16-17 листопада 2006 р.) / М-во освіти і науки України. Мелітополь, 2006. – С. 141-144.
6. Серьожникова Р.К. Майбутній педагог в просторі творчого розвитку. Монографія. / Р.К. Серьожникова. 2-ге від. перероб. – Донецьк, 2009. – 273 с.

Подано до редакції 15.02.10

РЕЗЮМЕ

У статті розглядається особистісно-ціннісна концепція, що орієнтована на творчий розвиток особистості й відзеркалює проблему професійної підготовки у трьох взаємопроникаючих площинах: у площині творчого розвитку особистості студента (індивідуально-креативний аспект), у площині ставлення майбутнього фахівця до професійної діяльності (мотиваційно-ціннісний аспект) й у площині суб'єктної активності (рефлексивно-інноваційний аспект), що визначає можливість розглядати механізм формування творчого потенціалу майбутнього фахівця через операційну і ціннісну сфери.

Ключові слова: творчий педагогічний потенціал, майбутній вчитель, професійно-творча позиція, професійна самоактуалізація.

Р.К. Серьожникова АКТУАЛІЗАЦІЯ ТВОРЧЕСКОГО ПОТЕНЦИАЛА ЛИЧНОСТИ КАК РЕЗУЛЬТАТ СУБЪЕКТНОЙ АКТИВНОСТИ БУДУЩЕГО ПРЕПОДАВАТЕЛЯ

РЕЗЮМЕ

В статье рассматривается личностно-ценностная концепция, ориентированная на творческое развитие личности и отражающая проблему профессиональной подготовки в трех взаимопроникающих плоскостях: в плоскости творческого развития личности студента (индивидуально-креативный аспект), в плоскости отношения будущего специалиста к профессиональной деятельности (мотивационно-ценностный аспект) и в плоскости субъектной активности (рефлексивно-инновационный аспект), что определяет возможность рассматривать механизм формирования творческого потенциала будущего специалиста через операционную и ценностную сферы.

Ключевые слова: творческий педагогический потенциал, будущий преподаватель, творческая позиция, профессиональная самоактуализация.

R.K. Serjuzhnykova

**ACTUALIZATION OF PERSONAL CREATIVE POTENTIAL AS A RESULT OF FUTURE TEACHER'S SUBJECTIVE ACTIVITY
SUMMARY**

The article analyzes a personal values conception oriented at personal creative development and reflecting the problem of professional training in three interpenetrating dimensions: a personal creative development of a student (an individual creative aspect); future specialist's attitude to professional activity (a values and motivations aspect); and subjective activity (a reflexive and innovative aspect), which determines possibility to consider the mechanism of forming future specialist's creative potential via operational and values spheres.

Keywords: creative pedagogical potential, future teacher, professional creative position, professional self-actualization.
